

Başlık/Title: Halk İnanışlarında Cinsiyet Değişirme Motifi Bağlamında Ömer Seyfettin'in 'Eleğimsağma' Hikâyesi

Yazar/ Author

Duygu ÖZAKIN

ORCID ID

0000-0003-0927-1926.

Bu makaleye atf için: Duygu Özakin, "Halk İnanışlarında Cinsiyet Değişirme Motifi Bağlamında Ömer Seyfettin'in 'Eleğimsağma' Hikâyesi", *KARE*, no. 11 (2021): 94-116.

To cite this article: Duygu Özakin, "Ömer Seyfettin's Eleğimsağma (The Rainbow) within the Context of Gender Transformation Motif in Folk Beliefs", *KARE*, no. 11 (2021): 94-116.

Makale Türü / Type of Article: Araştırma Makalesi / Research Article

Yayın Geliş Tarihi / Submission Date: 10 Ekim / October 2020

Yayına Kabul Tarihi / Acceptance Date: 25 Haziran / June 2021

Yayın Tarihi / Date Published: 20 Temmuz / July 2021

Web Sitesi: <https://karedergi.erciyes.edu.tr/>

Makale göndermek için / Submit an Article: <http://dergipark.gov.tr/kare>

Uluslararası İndeksler/International Indexes



Index Copernicus: Indexed in the ICI Journal Master List 2018 Kabul Tarihi /Acceptance Date: 11 Dec 2019

MLA International Bibliography:Kabul Tarihi /Acceptance Date: 28 Oct 2019

DRJI Directory of Research Journals Indexing: Kabul Tarihi /Acceptance Date: 14 Oct 2019

EuroPub Database: Kabul Tarihi /Acceptance Date: 26 Nov 2019



This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

Yazar: Duygu ÖZAKIN*

HALK İNANIŞLARINDA CİNSİYET DEĞİŞTİRME MOTİFİ BAĞLAMINDA ÖMER SEYFETTİN'İN "ELEĞİMSAĞMA" HİKÂYESİ

Özet: Bu çalışma, Ömer Seyfettin'in ilk kez 1917 yılında yayımlanan "Eleğimsağma" adlı hikâyesinde işlenen cinsiyet değiştirme motifini konu edinir. Kaynağı Türk halk inanışlarına dayanan bu motife göre, gökkuşağının altından geçmeyi başaran kişinin cinsiyeti değişir. Dünya mit ve inanışlarında gökkuşağı simgesi ile cinsiyet değiştirme motifine ayrı ayrı rastlamak mümkün olsa da, iki ögeyi ilişkilendiren inanışların Türk ve Slav halkları arasında yaygın olduğu görülür. Çalışma, Ömer Seyfettin'in hikâye kahramanının erkeğe dönüşme hayali ile toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının kız çocuklarının hayatındaki rolü arasında kurduğu doğrusal bağları çözümlenmeyi amaçlar. Bu amaçla toplumsal cinsiyet kuramlarına başvuran çalışma, karşı cinsin bedenine giren kahramanın, ataerkil cinsiyet rejiminin kadınları baskılamak için başvurduğu biçilmiş rolleri taklit ederek eril hegemonyaya karşı durma arzusunun çelişkileri tartışır.

Anahtar Kelimeler: Ömer Seyfettin, Eleğimsağma, Beden, Cinsiyet Değiştirme, Anima ve Animus, Jung'un Feminist Eleştirisi, Slav Folkloru, Gökkuşağı.

ÖMER SEYFETTİN'S "ELEĞİMSAĞMA (THE RAINBOW)" WITHIN THE CONTEXT OF GENDER TRANSFORMATION MOTIF IN FOLK BELIEFS

Abstract: This study discusses the motif of gender transformation in modern Turkish writer Ömer Seyfettin's short story *Eleğimsağma* (The Rainbow), first published in 1917. According to this motif, which is based on Turkish folk beliefs, anyone who passes under the rainbow will change his/her sex. Although it is possible to find the rainbow symbol and the gender reassignment motif separately in world myths and beliefs, the folk beliefs that relate the two components are common among Turkic and Slavic societies. The study aims to analyze the linear connections between the hero's dreams of being the opposite sex and the role of gender stereotypes in little girls' lives. It discusses through gender theories the contradictions of hero's desire to struggle against masculine hegemony by imitating the appointed roles that the patriarchal gender regime uses to oppress women.

Keywords: Ömer Seyfettin, "Eleğimsağma", body, gender transformation, anima and animus, a feminist critique of Jung, Slavic folklore, rainbow.

* Dr. Öğretim Üyesi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Batı Dilleri ve Edebiyatları Bölümü/NEVŞEHİR, email: duyguozakin@gmail.com, ORCID: 0000-0003-0927-1926

Giriş

Kolektif belleğin bir ürünü ve aynı zamanda onun taşıyıcısı olan halk inanışları, arkaik öğelerin dönüşüme uğrayarak gündelik hayat pratiklerine yeniden uyarlandığı düşünce ve eylem alanını ifade eder. Göç hareketleri ya da kültürleşme¹ gibi devinimler neticesinde yerel unsurların yabancı olanlarla harmanlandığı bu değerler sisteminin melez karakteri, çeşitli halkların belirli bir tema etrafında kümelenen ortak yaklaşımlarında kolaylıkla fark edilir. Bu çalışmanın konusunu teşkil eden cinsiyet değiştirme motifi, mitlerde ve dünyanın farklı coğrafyalarına özgü inanışlarda kendine yer bulur. Ancak söz konusu motifin gökkuşağı sembolü ile bağdaştırıldığı iki temel kavrayışa Türk ve Slav kültürlerinde rastlanılır.

İnsanların doğa olayları yardımıyla bedensel dönüşüm yaşayabilecekleri düşüncesini işleyen kurmaca eserler, doğaüstü temaların olay örgüsüne sağladığı serbest hareket alanından istifade ederler. Bu eserlerden biri olan "Eleğimsağma", rüya görme motifi ile gökkuşağının altından geçerek cinsiyet değiştirmenin mümkün olduğuna ilişkin inanışı bir araya getirir. Bu hikâyesinde Ömer Seyfettin, optik bir yanılsama olan gökkuşağının altından geçerek erkeğe dönüşmek isteyen Ayşe karakterinin gördüğü bir düşü anlatır. Ayrıca, kahramanının erkeğe dönüşme hayali ile toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının kız çocuklarının hayatındaki rolü arasında ilişkiler kurar. Butler'ın da ifade ettiği gibi feminist kuramcılar, toplumsal cinsiyetin, biyolojik cinsiyetin kültürel tabanlı bir yorumu olduğunu ya da kültürel olarak inşa edildiğini ileri sürerler. Bu savlar uyarınca beden de üzerine kültürel anlamların işlendiği edilgen bir ortama ya da araca dönüştürülür.² Başka bir deyişle bireyden, biyolojik cinsiyetine uygun olduğu varsayılan ve kadınsı/erkeksi olarak kategorilendirilen bir dizi davranış, sorumluluk, eylem ve görünüm kalıbını içselleştirerek bunlara uygun roller benimsemesi beklenir. 'Toplumsal cinsiyet' [gender] terimini sosyal bilimlere kazandıran feminist sosyolog Ann Oakley, ilk kez 1972 yılında yayımlanan *Cinsiyet, Toplumsal Cinsiyet ve Toplum*'da [Sex, Gender and Society], insanların doğumdan başlayarak biyolojik cinsiyetlerine göre sınıflandırıldığına;

¹ Kültürleşme [acculturation], ayrı kültürlerle özgü unsurların, iki ya da daha çok kültürün etkileşime girmesiyle gerçekleşen değerler alışverişi neticesinde bütünleşmesini ve giderek özgün biçimlerinden farklılaşarak birbiri içinde erimiş yeni bir form kazanmasını ifade eden süreçtir.

² Judith Butler, *Cinsiyet Belası: Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi*, çev. Başak Ertür, İstanbul: Metis Yayınları, 2012, s. 53-54.

bununla birlikte onlara –anatomilerine uyumlu bir biçimde ayrışan-toplumsal cinsiyet rolleri de atfedildiğine dikkat çeker.³ Bu tayin ve beklentiler doğrultusunda bedenler, toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının ve rollerinin yansıtıldığı ya da onların eyleme dökülmesine aracılık eden işlevsel mekanizmalar hâline gelirler. “Eleğimsağma”da Ayşe’nin düşü, kadınların bedenleri üzerinden kimliklerine mühürlenmek istenen zayıflık, tabiiyet, uysallık, evcimenlik, hamaratlık gibi bir dizi edilgen ve kadınların kamusal alandan soyutlanmasına hizmet eden ev içi rolün sorgulanmasına imkân tanır. Kaplan’a göre bu hikâyede Ayşe’nin rüyası, kadına yönelik toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin tartışılması bakımından mühim bir işleve sahiptir. Eserin çok katmanlı yapısı çözümlendiğinde, Ayşe’nin toplumsal cinsiyet kalıp yargılarına direniş yöntemleri de görünür hâle gelir. “Ayşe, fikirlerini sözle ifade etmesi mümkün olamadığı için doğrudan yargılayamadığı düzeni ve dişile içkin bakışı rüya yoluyla eleştirel biçimde dışa vurur”.⁴

Bu çalışma, öncelikle gökkuşağı sembolizminin farklı kültürlerdeki tezahürlerine kısaca değinecek; Türk ve Slav halk inanışlarında gökkuşağı ile cinsiyet değiştirme arasında kurulan yakın ilişkileri genel hatlarıyla ele alacaktır. Daha sonra Ömer Seyfettin’in “Eleğimsağma” hikâyesinde cinsiyet değiştirme motifinin alt metnini toplumsal cinsiyet kuramı yardımıyla okuyacaktır. Çalışma, kadının eril roller üstlenme arzusunun temelinde yatan özgürleşme çabasının yansımalarını, analitik psikolojinin kurucusu Carl Gustav Jung’un animus kavramına yöneltilen eleştiriler çerçevesinde tartışacaktır.

Mitlerden Halk İnanışlarına Gökkuşağı Simgesi ve Cinsiyet Değiştirme Motifi

Toplumların hayata bakış açısından, onu algılama ve yorumlama biçiminden derin izler taşıyan halk inanışları, kaynağı kendi ortaya çıkışından daha eskilere dayanan arkaik unsurların sürekliliğini sağlar. Bu unsurlar arasında mitler de yer alır. Eliade, mitleri ‘kurmaca’ olarak kabul etmek yerine, onların etki alanındaki genişliğe ve devamlılığa işaret etmek üzere ‘yaşayan mit’ terimine başvurur. Yaşayan mitlerin insan davranışlarına model teşkil ettiğini ve böylelikle yaşamlarına anlam ve değer kazandırdığını ifade eder.⁵ Dolayısıyla, daha çok Antik Çağ toplumları ile ilişkilendirilen

³ Ann Oakley, *Sex, Gender and Society*, Farnham: Ashgate, 2015, s. 125.

⁴ Zehra Kaplan, “‘Eleğimsağma’da Toplumsal Baskı Mekanizmaları ve Erilliği Arzulayan İronik Bir Kahraman ‘Ayşe’”, *Sonsuza Uzanan Ses: Ömer Seyfettin*, ed. Hülya Argunşah, Abdullah Şengül ve Murat Gür, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2020, s. 563.

⁵ Mircea Eliade, *Mitlerin Özellikleri*, çev. Sema Rifat, İstanbul: Om Yayınevi, 2001, s. 12.

mitlerin tarih boyunca geçirdiği evrimle birlikte, yerini destanlara, efsanelere ya da halk hikâyelerine bıraktığını söylemek mümkündür.⁶

Çobanoğlu'na göre -halk inanışlarını da kapsayan- halk inançlarını oluşturan unsurlar, "mitoloji başta olmak üzere eski dinlerden aktarılanlarla resmî dinin inançlarının türlü nedenlerle geniş halk yığınları arasında çeşitlenerek aldığı yeni yorum[lardır]".⁷ Halk inançları "'resmî' veya 'kitabî' din öğretisini temsil eden din adamları ve bilginlerince çoğunlukla, 'yanlış', 'sapık', 'hurâfe' veya 'batıl inanç' (superstition) olarak adlandırılmak suretiyle resmî dinin dışında oldukları vurgulanan, çoğu zaman mitolojiyle iç içe geçmiş bir hâlde, halk dinine ait yaygın inanış şekilleri, yorum ve uygulamalardır."⁸

Mitler ve inanışlar arasındaki bağlara ilişkin bu bilgiler ışığında halk inanışlarının mitik kalıntılar içerdiğini söylemek mümkündür. Gökkuşağı simgesinin anlam dünyasını oluşturan unsurlar da bu bağlamda incelenmelidir. Halk inançları arasında gökkuşağının mitolojik boyutunu tartışan Çetin ve Kalafat'a göre gökkuşağı, "Türk kültürlü halklarda mitolojik derinliği olan bir kottur. Onunla ilgili çok sayıda inanç tespitinin oluşu ve değişen dinlere rağmen yeni giysilerle de olsa varlığını sürdürmekte oluşu bu kanaati doğrulamaktadır."⁹

Dünya mitolojilerinde gökkuşağının kavisli yapısından ötürü bir köprü, bir yol ve aynı zamanda bir hudut olduğuna inanılır. Yunan mitolojisine göre bu kuşak, gökyüzü ve yeryüzünü birbirine bağlayan bir köprüdür. Gökkuşağı tanrıçası İris ise yeryüzünde yaşayan insanlarla tanrılar arasında bir elçi ya da ulak gibi hareket eder. Thaumas ve Elektra'nın kızları olan İris, gökkuşağını simgeler. Gökkuşağı, denizden çıkarak gök ve yeryüzü arasında bağ kurar, bu nedenle Olympos tanrıları İris'i bir ulak olarak insanlar âlemine haber salmak amacıyla kullanırlar."¹⁰

Gökkuşağının köprü formunda betimlendiği sistemlerden biri de İskandinav mitolojisidir. Gökkuşağı biçiminde beliren ve Bifröst adı verilen köprü, tanrılar diyarı Asgard ile ölümlüler diyarı Midgard'ı birbirine bağlar

⁶ Mehmet Şükrü Nar, "Günümüz Toplumunda Mitler: Anadolu Efsaneleri Üzerine Genel Bir Değerlendirme", *Folklor/Edebiyat*, 20/79 (2014), s. 56.

⁷ Özkul Çobanoğlu, "Türk Halk Kültürü ve Mitoloji", *Türk Edebiyatının Mitolojik Kaynakları*, ed. Ömür Ceylan -Adem Koç, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2019, s. 94.

⁸ Özkul Çobanoğlu, *Türk Halk Kültüründe Memoratlar ve Halk İnançları*, Ankara: Akçağ Yayınları, 2003, s. 12.

⁹ Nagihan Çetin ve Yaşar Kalafat, "Bodrum Çevresi Örnekleri ile Halk İnançlarında Gök Kuşağı İnançının Mitolojik Boyutu", *İzmir Araştırmaları Dergisi*, 1 (2015), s. 31.

¹⁰ Azra Erhat, *Mitoloji Sözlüğü*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2009, s. 162.

ve bir ucu cennete dek uzanır.¹¹ Gökkuşağı köprüsü, İskandinav söylencelerinden oluşan *Edda*'larda da geniş ölçüde yer bulur. Japon geleneklerinde de gökkuşağının tanrıların yolu ve gök ile yer arasında bir köprü olarak kabul edilmesi söz konusudur.¹² Japon mitlerinde gökkuşağı köprü formunda tasvir edilir ve ataların yeryüzünü ziyaret etmek için kullandıkları güzergâh olarak tanımlanır. Antik mitleri inceleyen bazı bilim insanları, cennet ile yeryüzü arasında bir köprü bulunduğu düşüncesinin, gökkuşağından ilham almış olabileceğine inanırlar.¹³

Gökkuşağının kutsal ve dünyevî âlemleri birbirine bağlayan büyümlü bir köprü olduğu inancı Türkler arasında da görülmektedir. Eliade, Türk dillerinde gökkuşağının, aynı zamanda köprü anlamına da geldiğini; Türklerin ve Uygurların şaman davulunu, şamanın göğe çıkarken kullandığı "göksel köprü", başka bir deyişle gökkuşağı olarak gördüklerini ifade eder.¹⁴ Halk ağızlarında gökkuşağı çeşitli şekillerde adlandırılmaktadır ve Ömer Seyfettin'in hikâyesine adını veren 'eleğimsağma' da bunlardan biridir. "Eleğimsağma, Osmanlıca 'alâim-i sema' isim takımından bozmadır".¹⁵ Gökkuşağını kültürel bellek metaforu olarak inceleyen Kalafat, çeşitli yörelerde kullanılan gökkuşağı adları arasında cennet işareti, dedekuşağı, ebeğimsağma [eleğimsema, elemsame, elemzahman, elirzaman, emirsema, enegimsağma], ebemkuşağı [ebekuşa, ebekuşağı, ebemguşa, ebemguşağı], ebemin gümüş kuşağı, ebemin yeşil kuşağı, ebemseccadesi, ebizemzem [ebezemzem], emir [emirbenim, emirdastarı], fatma kadın kuşağı, gurşah, havana, inamsama, ipek kuşağı, iro, kazan kulpu, kızılıdrık, kuslukedeh, peygamberkuşağı, tanrıköprüsü [tanrıkuşağı], yağmur kuşağı, yeşilkuşak ve yılansalıncağını saymaktadır.¹⁶

1865 yılında Rus halk bilimci ve etnograf Aleksandr Afanasyev, gökkuşağı sembolünü Kızılderili mitlerinden İskandinav mitlerine; Kelt mitlerinden Eski Yunan mitlerine dek karşılaştırmalı olarak değerlendirmiş ve bunların Slav halk inanışlarında da bulunan yansımalarını tespit etmiştir. Araştırmaları sonucunda Afanasyev, gökkuşağına ilişkin bazı ortak tahayyüllere ulaşmıştır. Çeşitli halkların imgeleminde gökkuşağı bir yaya, bir kemere, bir kuşağa, bir haberciye, yeryüzündeki kaynakların suyunu içen bir

¹¹ Heilan Yvette Grimes, *The Norse Myths*, Boston: Hollow Earth Publishing, 2010, s. 16.

¹² Mircea Eliade, *Şamanizm*, çev. İsmet Birkan, Ankara: İmge Kitabevi, 1999, s. 163-164.

¹³ Jeremy Roberts, *Japanese Mythology A to Z*, New York: Chelsea House Publications, 2009, s. 4.

¹⁴ Eliade, *Şamanizm*, s. 165.

¹⁵ İsmail Şenesen, "Adana Halk Kültüründe Gökyüzü İlgili Halk İnanışları Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme", *Asia Minor Studies*, 5/9 (2017), s. 79.

¹⁶ Şermin Kalafat, "Kültürel Bellek Metaforu Olarak Derleme Sözlüğü'ndeki Gökkuşağı Adları" *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 9 /16 (2018), s. 4-5.

varlığa (bazen kötücül özellikler göstererek kuraklığa neden olur), omuzluk ya da taşıma sırığına (çiğindirik)¹⁷, bir yılan, bir yüzüğe, köprüye ya da tahta benzetilir. Gökkuşağının yeryüzünün suyunu içen bir varlığa benzetilmesi inancı hemen hemen tüm Slav kabileleri tarafından paylaşılsa da, Batı Slavları arasında cadı gibi kötücül bir varlığın gökkuşağını çalıp saklayabileceği ve dolayısıyla kuraklığa neden olabileceği inancı yaygındır.¹⁸

Gökkuşağı, farklı söylemlerde, antropomorfik niteliklerle, diğer bir deyişle, kendisine insanî vasıflar yüklenerek temsil edilir. Özgül niteliklerine uyumlu olarak genellikle göksel bir fenomen şeklinde yorumlanan gökkuşağı, bazı kültürlerde kıvrımlı biçimi dolayısıyla sürüngenlerle ilişkilendirilir. Avustralya yerlilerinin söylencelerinde gökkuşağı, uzun, ince ve kavisli yapısından ötürü bir yılan benzetilir. Eliade, Gökkuşağı Yılanı'nın, Avustralya'nın birçok yerinde önemli bir mitolojik figür olduğuna ve hemen her yerde büyü gücünü kristaller biçiminde şifacılara aktardığına inanıldığını ifade eder.¹⁹ Gökkuşağı Yılanı'nın, tanrısal güçlere sahip olmakla birlikte cinsiyetsiz ya da çift cinsiyetli olduğu düşünülür.²⁰

Tanrısallığın, cinsiyet kimliklerinden biri yerine her ikisinin bir araya gelişiyle erişilen aşkın bir konum olduğu düşüncesi, cinsiyetler arasında geçişliliğin, olağanüstü nitelikler edinmeyi imleyen bir mit olarak inşa edilmesine yol açmıştır. Bu kabulün izdüşümlerine, Türk halk inanışlarında da rastlamak mümkündür. Zira Türkler, gökyüzü ile kurdukları kutsal bağların kaynağı olan Gök Tanrı inancı dolayısıyla gökkuşağı üzerine de çeşitli inanışlar geliştirmiş ve bunlarla ilişkili olarak cinsiyet değiştirme motifine olumlu özellikler atfetmişlerdir. Orta Asya'da güneş, ay, yıldız gibi gök cisimleri; ayrıca yıldırım, gök gürültüsü, fırtına ve gök kuşağı gibi doğa olaylarına ilişkin inanışlar Gök Tanrı inancına bağlanır. Türk inanışlarında Orta Asya'dan Anadolu'ya uzanan süreçte gök kutsal sayılmıştır ve "halk tarafından koruyucu iye olarak kabul edilmiştir."²¹ Şenesen, Anadolu'nun neresine gidilirse gidilsin, gökkuşağına ilişkin iki temel inanışın yaygın

¹⁷ Rusçada 'koromıslo' [коромысло]; Türkçede 'çiğindirik': "İki ucuna su kabı, yoğurt tablası vb. taşınacak şeyler asılarak omza alınan ağaç, omuzluk" Türk Dil Kurumu, *Güncel Türkçe Sözlük*, <https://sozluk.gov.tr/> (20.09.2020).

¹⁸ Aleksandr Nikolayeviç Afanasyev, *Narodnyye poetičeskiye predstavleniya radugi*, Voronej: Tip. V. Gol'dşteyna, 1865, s. 7.

¹⁹ Mircea Eliade, "Introduction. Australian Religions: An Introduction. Part II", *History of Religions*, 6/3 (1967), s. 233-234.

²⁰ L. Lee Raymond ve B. Fraser Alistair, *The Rainbow Bridge: Rainbows in Art, Myth, and Science*, Bellingham: Penn State University Press, 2001, s. 24.

²¹ Fatma Ahsen Turan, "Orta Asya'dan Anadolu'ya Mitik Yolculukta Tabiat Olayları", *Millî Folklor*, 90 (2011), s. 50.

biçimde ortaya çıktığına işaret etmektedir. Bunlardan ilkinde göre, eleğimsağmanın altından bütünüyle geçebilenler cinsiyet değiştirir. İkinci inanış ise olağanüstü güçlerden ziyade doğa olaylarının sırasına ilişkin bir gözleme dayanmaktadır, buna göre, eleğimsağma görüldüğü zaman yağmur kesilir.²²

Slav halk inanışlarında da gökkuşağının altından geçme ile cinsiyet değişimi arasında bağlar kurulduğu görülmektedir. Ancak bu halkların, genellikle kutsal bir fenomen olarak hoşnutlukla karşıladıkları gökkuşağına, söz konusu dönüşümden ötürü tekinsiz nitelikler de atfetmeleri dikkat çekmektedir. *Rus Halkı'nın Mitleri'*nde [Mifi russkogo naroda] Levkiyevskaya'nın işaret ettiği gibi, bazı halklara göre, havada gökkuşağının belirmesi 'talihsizliğe' işaret edebilir. Zira gökkuşağının altından geçen kişinin değişim geçireceğine inanan bazı Slav kabilelerine göre, bir erkek bir kadına ve bir kadın, bir erkeğe dönüşebilir. Dolayısıyla bu motif, insanların gökkuşağına sadece hayranlık beslemediklerini; aynı zamanda anlamlandıramadıkları, kendi kendilerine açıklayamadıkları bu fenomene batıl korku hisleri ile yaklaştıklarını göstermektedir.²³

Gökkuşağının Rus inanışlarındaki ikircikli doğası üzerine araştırmalar yapan Dobrovolskaya, hamile kadınların gökkuşağının altında yürümesinin tabu kabul edilmesinin altında, gökkuşağına atfedilen cinsiyet değiştirme gücünün yattığını ifade eder. Halk arasında gökkuşağının, anne karnındaki bebeğin cinsiyetini değiştirebileceğine inanılır. Öte yandan gökkuşağı, hamile kadının kendi cinsiyetini de değiştirebileceğinden, onun altından geçmek son derece tehlikelidir; zira erkeğe dönüşen kadının bebeği dünyaya gelemeyecek ve anne karnında ölecektir.²⁴

*Ortak Slav Dilbilim Atlası'*na [Obşçeslavjanskiy lingvistiçeskiy atlas] göre Slav halklarından Sırp, Makedonlar, Bulgarlar ve Batı Ukraynalılar, gökkuşağının, altından geçen kişilerin cinsiyetini değiştirdiğine inanırlar. Ancak bu inanışların olumlu yönde bir dönüşüme işaret etmesi, onları Levkiyevskaya'nın sözünü ettiği kötücül inanışlardan ayırmaktadır. Sözgelimi, Bulgar halk inanışlarında, cinsiyet değiştirmek isteyen birinin yağmur yağarken nehre gidip su içmesi salık verilir. Gökkuşağının bu özelliği, doğmamış bir çocuğun cinsiyetini sihirli bir şekilde değiştirmek için de kullanılabilir. Sırp ve Hırvatlar arasında ise Tanrı'nın, gökkuşağının

²² Şenesen, "Adana Halk Kültüründe...", s. 80.

²³ Yelena Yevgen'yevna Levkiyevskaya, *Mifi russkogo naroda*, Moskva: Astrel', 2000, s. 90.

²⁴ Varvara Yevgen'yevna Dobrovolskaya, "Ambivalentnaya priroda radugi v pover'yah Tsentral'noy Rossii", *Etnolingvistyka [Problemy Języka I kultury, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej]*, 21 (2011), s. 212.

yardımla kadınlara nasıl dokuma yapacaklarını ve hangi renkleri kullanacaklarını gösterdiğine inanılır.²⁵

Dünya genelinde gökkuşağına ilişkin mit ve inanışlar karşılaştırmalı olarak incelendiğinde, bu kuşağın altından geçerek cinsiyet değiştirme motifinin Türk ve Slav halklarına özgü olduğu görülmektedir. Slav halkları arasında dönüşüm eylemini kaçınılması gereken bir talihsizlik olarak yorumlayan inanışlarla da karşılaşıldığı hâlde, Türklerde cinsiyet değiştirmeye kötücül bir anlam yüklenmemesi dikkat çekmektedir. Eşmeli'nin Muğla-Yatağan yöresinde yaygın olan gökkuşağı inanışları üzerine aktardığı bilgiler bu düşüncüyü destekler niteliktedir. Buna göre ebemkuşağının altından geçenlerin karşı cins benzeyeceğine, geçen kişi erkek ise kadınsı, kadın ise erkeksi hâl ve davranışlar göstereceğine inanılır. "Bu nedenle bazı kişiler, çocuklarını bu kuşağın altından geçirirler ki, kendi istedikleri davranışları sergilesin. Özellikle bu uygulama, kız veya erkek çocuk isteyip de sahip olamayan aileler tarafından icra edilir. Ebemkuşağının altından geçme sonucunda, kızlara erkek gücünün verileceğine, erkeğe de kızların duygusallığının yerleşeceğine inanılır."²⁶ Aktarılan inanışlarda çocukların, karşı cinsle atfedilen olumlu özelliklerle erken yaşta tanıştırmaları yönündeki teşvik dikkat çekicidir.

"Eleğimsağma"da Cinsiyet Değişirme Motifi

Ömer Seyfettin'in ilk kez 1917 yılında, *Yeni Mecmua*'da yayımlanan "Eleğimsağma" adlı hikâyesi, on yaşında bir kız çocuğu olan Ayşe'nin ailesiyle ve Kurt Hoca tiplmesiyle simgelenen toplumsal kurumların gelenekselci yapısıyla yaşadığı çatışmayı yansıtır. Eserin ilk sahnesi, Ayşe'nin bir gününü nasıl geçirdiğine ya da geçirmek zorunda bırakıldığına ilişkin sembolik bilgiler verir. Küçük kız, sabahtan akşama bez tezgâhının başında mekik dokumaktan yorgun düşmüştür. Ayşe, ata binmek, silah atmak, güreşmek, sokak oyunları oynamak gibi erkek çocuklarına özgü kabul edilen uğraşlara meraklıdır. Ancak yaşına göre gelişkin bir çocuk olan Ayşe, keyif aldığı oyunlara pek yakında veda etmesi gerektiğini sezinler. Zira ters bir ihtiyar olan köyün imamı, onu ve ailesini her görüşünde, başı açık dolaşmasının caiz olmadığını, artık örtünmesi gerektiğini dile getirir.

²⁵ Nikita İl'ich Tolstoy, "İz geografii slavyanskikh slov, 'Raduga'", *Obşçeslavyanskiy lingvističeskiy atlas*, Red. R. İ. Avanesov, Moskva: Nauka, 1976, s. 22-76.

²⁶ İsmet Eşmeli, "Dinler Tarihi Açısından Gök Cisimleri ve Tabiatla İlgili İnanış ve Uygulamalar (Muğla-Yatağan Örneği)", *Dini Araştırmalar*, 17/45 (2014), s. 205.

Yarın yahut öbür gün o da, her büyüyen kız gibi, cara girecek... Ve demek kendini sıkın bu evde, bu bez tezgâhının başında ölünceye kadar mahpus kalacaktı... Atlara, tüfeklere, güreşlere, kaydıraklara, hepsine veda etmek ha...²⁷

Kendisini bekleyen tatsız gelecek karşısında iç geçiren Ayşe, erkek olmayı düşler. Tezgâhın başında geçirdiği uzun saatler onu yorduğundan, bir erkeğe dönüşebilmesi hâlinde yapacaklarına ilişkin derin hayallere dalar. Birdenbire dikkati, hafifçe serpiştiren yağmurun ardından beliren gökkuşağına kayar.

Sarardı. Nefesi tutuluyordu. Acaba o söz sahi mi? Ama yalan olmak ihtimali var mı? Kızardı. Başını ellerinin içine aldı. Evet... Ömründe bu kadar yakın bir eleğimsağma görmemişti. Köyün arkasındaki kuru dereye giden yolun etrafındaki fundalıkların, deve dikenlerinin ortasından pembeli, mavili, yeşilli, sarılı, morlu, kırmızılı, turunculu kalın, gayet kalın bir eleğimsağma kalkmış, nurdan eğri bir direk gibi havaya uzanmıştı. Ucu ta fundalıkların içinde idi... Ayşe'nin yüreği daha hızlı çarpmaya başladı. İşte bu kadar köyün yakınına inmiş olan bu eleğimsağmanın koşup bir kere altından geçse... Erkek olacak!..²⁸

Kalafat'ın da ifade ettiği gibi, gökkuşağı, yukarıya doğru açılan bir kapı olarak tahayyül edilir ve bu kapı tanrı düşüncesine göndermede bulunur. Dileklerin kabul olmasına ve kadere bağlı değişimlere imkân tanıyan gökkuşağı, yaratıcıya en yakın yerde bulunmak ve dileğin daha kolay gerçekleşmesini sağlamak amacıyla yukarıda bulunan açık bir kapıdır. "Bu kapı arada görünür, sonra kaybolur."²⁹ Bir görünüp bir kaybolduğu için acele etmek gerekir. İnancından şüphe duymayan Ayşe, kendini sokağa atıp deliler gibi koşmaya başlar. "Eleğimsağma sönmeden" ona yetişmek, bu renkli köprünün altından geçmek ister.

Koştı. Kestirme gitmek için hendeklerden atladi. Tarlaları çiğnedi. Tepelere tırmandı. Fundalıklara daldı. Yağmur hep yağıyordu. Koştı. Koştı. Koştı. Çalılara etekleri takılıyor, elleri, yüzü, gözü yırtılıyordu. Nihayet eleğimsağmaya elli adım kadar yaklaştı. İyice kesilmişti. Bir gayret... Bir gayret daha...

Nefes nefese eleğimsağmanın altından geçti.

-Oh!..³⁰

Ayşe'nin gökkuşağı sönmeden altından geçme telaşı, kaderini değiştirebilme arzusundan kaynaklanır. Gökkuşağı, güneş ışınlarının kırılması neticesinde ortaya çıkan optik bir yanılsama olduğu için, onun

²⁷ Ömer Seyfettin, "Eleğimsağma", *Bütün Eserleri Hikâyeler 1*, haz. Hülya Argunşah, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2020, s. 501.

²⁸ Ömer Seyfettin, "Eleğimsağma", s. 501-502.

²⁹ Kalafat, "Kültürel Bellek Metaforu...", s. 7.

³⁰ Ömer Seyfettin, "Eleğimsağma", s. 502.

altından geçmek bilimsel olarak imkânsızdır. Bu eylemin söylencelere konu olmasının ve kendisine bu kadar hayatî anlamlar yüklenmesinin nedeni, ulaşılmazlığı olmalıdır. Turan, halk inanışlarında gökkuşağının altından geçme isteğinin çok yaygın olmasına karşın, bu güne dek onun altından geçmeyi başaran kimsenin bulunmadığı bilgisinin de söz konusu söylencelere dâhil olduğunu belirtir. İnanca göre altından geçilmesine asla izin vermeyen gökkuşağı, şayet geçmeye teşebbüs eden biri ortaya çıkarsa, bir ayağını bastığı dağdan kaldırarak öteki dağa koyar. Bu nedenle kimse onun altından geçmeyi başaramaz.³¹

Tezgâhın başında saatler geçirdikten sonra bir de eleğimsağmanın ardından koşup yorgun düşen Ayşe, biraz dinlenebilmek için fundalıkların içine uzanır ve bir düş görür. Düşünde boyu uzamış, bedeni irileşmiş, üstelik bıyıkları bile çıkmıştır. Ancak üzerinde hâlâ, yeni bedenine dar gelen, eski kız çocuğu giysileri vardır. Rüyası, uykuya daldığı fundalıklarda başladığından, eve gidip üzerini değiştirmek ister. Kilitli sandıktan ağabeyinin bayramlık giysilerini çıkarıp giyer. Duvarda asılı tüfeği alıp sırtına asar. İşittiği davul zurna seslerine doğru yürümeye başlar. Bu kutlamanın, erkeğe dönüşme hayalleri kurarken evlenmeyi tasarladığı, Zaimlerin küçük kızı Gülsüm'ün düğünü olduğunu öğrenir. Öfkeye kapılır, önce meydandaki erkeklerle güreş tutar, hepsini teker teker yere devirir. Sonra, kendisini tanımayan ahaliye aslında köyün küçük kızı Ayşe olduğunu, gökkuşağının altından geçerek bir erkeğe dönüştüğünü açıklar. Gülsüm'ün nikâhını kıyan Kurt Hoca'yı çağırıp derhal nikâhın bozulmasını ve genç kızın kendisiyle evlendirilmesini ister. Bunun caiz olmadığını söyleyen Hoca ile tartışmaya girer, ona gözdağı verir. Gerçek hayatta kendisini rahatsız eden seslerin, sözlerin, imgelerin rüyadakilerle iç içe geçmeye, rüyanın karmaşık bir görüntüler dizisi hâlini almaya başladığı o anda uyanır, babasının başını yumrukladığını fark eder. Ailesi, köy korucusu ve komşular da başındadır.

Sorulara cevap vermeyen Ayşe, ailesiyle birlikte eve dönerken, Kurt Hoca ile karşılaşır. Bahçede abdest alan Hoca, bir yandan da kızın babasına seslenir. Ayşe'nin böylesi bir yağmurda, neden fundalıklarda gezdiğine dair imalı bir soru sorar ve ekler: "Örtüye koyun onu, örtüye... Artık onun açık dolaşması caiz değil..."³² Kurt Hoca'nın eser boyunca leitmotiv olarak yinelenen bu sözleri, Ayşe'nin tüm bilinçaltını kuşatmış, onun bir erkeğe dönüşme hayalinin haklı gerekçelerini simgeleyen bir slogana dönüşmüştür.

³¹ Turan, "Orta Asya'dan Anadolu'ya...", s. 56.

³² Ömer Seyfettin, "Eleğimsağma", s. 508.

“Eleğimsağma”da Jungcu Animusun Keşfi ve Eleştirisi

Analitik psikolojinin kurucusu olarak kabul edilen İsviçreli psikiyatr Carl Gustav Jung, mitoloji, karşılaştırmalı dinler tarihi ve psikoloji bilimini aynı potada eriten disiplinler arası bakış açısı ile tanınır. Jung’un arketipler adını verdiği ilk örnekler ya da prototipler, kolektif bilinçaltında yatan simgelerin çözümlenebilmesi amacıyla kullanılır. Halk inanışlarında arketiplere sıkça rastlanılması, Jung’un kavramsallaştırmasını, bunlara dayanan edebî anlatılar açısından işlevsel kılmaktadır.

Toplumsal cinsiyet rollerini tartışan edebiyat eserlerinin çözümlenmesinde başvurulan Jungcu kavramların başında, anima ve animus gelmektedir. Bilinçdışına ait arketipler olarak anima ve animusu tanımlamak gerekirse; anima, erkeğin bilinçaltında yatan dişil özellik ve eylem kapasitesine; animus ise kadının bilinçaltında yatan eril özellik ve eylem kapasitesine işaret eder.

Psikoloji bu sonucu şöyle teyit eder: Bir erkek (ortak) bilinçdışının etkisi altına ne kadar girerse, güdüler dünyası da daha dizginsizce açığa çıkmakla kalmaz, "anima" diye nitelenmesini önerdiğim belirli bir dişî karakter de ortaya çıkar. Öte yandan, bilinçdışının egemenliğine giren bir kadınsa, dişî doğasının karanlık tarafı, son derece erkeksi özelliklerle birlikte öne çıkar. Bu özellikler animus kavramı altında toplanmıştır.³³

Jung’a göre animus, “kadındaki bilinçdışının karşı cinsten biçimlenişi”dir.³⁴ Animus, kadınların kendi başlarına kaldıklarında ve bilhassa duygusal zorunlulukları karşılanmadığında akıllarına üşüşen her türlü yarı bilinçli, soğukkanlı, ruhsuz düşüncenin temsil edilmesidir. Animus imgeleri, kadınların rüyalarında ortaya çıkabilir. Jung’a göre kadın, animusunun ne ve kim olduğunu, kendisine neler yaptığını anlarsa animus, “kendisine girişim, cesaret, objektiflik ve ruhsal berraklık gibi eril özellikler sağlayan” değerli bir yoldaşa dönüşme kapasitesine sahiptir.³⁵

“Eleğimsağma”da Jung’un tanımladığı biçimiyle animusun ortaya çıkışına tanık olunur. On yaşında bir kız çocuğu olan Ayşe, taşıdığı erkeksi özelliklerle rüyasında karşılaşmakta, bu özelliklerin sağladığı bağımsız karar alma ve özgürce hareket etme gücünü düşlerinde tecrübe etmektedir.

³³ Carl Gustav Jung, *Dört Arketip*, çev. Zehra Aksu Yılmaz, İstanbul: Metis Yayınları, 2005, s. 114.

³⁴ Carl Gustav Jung, *İnsan ve Semboller*, çev. Ali Nahit Babaoğlu, İstanbul: Okuyan Us Yayınları, 2009, s. 189.

³⁵ Jung, *İnsan ve Semboller*, s. 191-194.

Böylelikle Ayşe, kadınlara atfedilen pasif konumundan sıyrılıp, animusun gücüyle, erkeklere atfedilen bir dizi olumlu özelliği benimsemektedir.

Jung'un kuramının feminist araştırmacılar tarafından en fazla eleştirilen yönü de tam burada ortaya çıkmaktadır. Jung, akli ve rasyonel düşüncüyü erkeklerle özdeşleştiren; buna karşılık kadını kültürün dışına itip doğal, dolayısıyla akıl dışı olana yakınlığa taşıyan dikotominin bir temsilcisi gibi düşünmektedir. Ona göre "kadının yapısı akıldışı olana daha yakındır", bu nedenle bilinçdışını okumak da onun işidir. Kadınlar aleyhine inşa edilen dikotominin sözcülüğünü üstlenmekte daha ileri giden Jung, kadınların kamu yaşamında daha az yer almasını da "animusun özel yaşamın loşluğunda saklı prens olarak daha etkili olmasına" bağlar.³⁶

Erkek Akıl'da Lloyd'un da ifade ettiği gibi, "akıl ile akıl-karşıtı şeyler arasındaki -veya aklın yüksek ve aşağı biçimleri arasındaki hiyerarşik ilişkiler hiç şüphe yok ki, kadınlık ile ilişkilendirilen şeylerin değerinin düşmesine katkıda bulunmuştur."³⁷ Jung kuramında kadınlığın rasyonel çerperin dışına kolaylıkla atılan bir değer olması, kadının kamusal yaşamdaki silikliğinin, ona tanınan yasal hakların yetersizliğinden ileri geldiğini ve toplumsal roller tarafından sürekli pekiştirildiğini görmezden gelmeyi tercih etmiştir. Bununla da yetinmeyen Jung, kadının ruhundaki içsel erkeğin; yani animusun dışa yansıtılması durumunda, aile yaşamında zorluklara neden olabileceğini ileri sürmüştür. Jung düşüncesinde animusun kadınlara sağlayabileceği olumlu nitelikler "cesaret, girişim ruhu, gerçekçilik, en üst biçiminde ruh derinliği ve içselleştirme"³⁸ gibi erkeklere atfedilen olumlu eğilimlerdir ve bunlarla sınırlı kalmalıdır.

Karaban, anima ve animus modelinin cinsiyetçi önyargılarla dolu oluşuna dikkat çeker. Erkeklerin ve kadınların temelde farklı olduğuna inanan Jung, bir kadının, doğası gereği, alıcılık, sıcaklık, sabır ve açıklık gibi dişil niteliklerle donatıldığını, bunların, her kadının kadın olması dolayısıyla sahip olduğu dişil özellikler olduğunu kabul eder. Aynı şekilde bir erkek, etkinlik, kararlılık ve mantıksal düşünme gibi bazı eril özelliklere sahiptir. O hâlde Jung, insanı kendi içinde hem erkeksi hem de kadınsı niteliklere sahip bir varlık olarak görmektedir. Ancak asıl mesele burada başlar: Eril ve dişil terimleri, cinsiyetler arası farklılığı ifade etmekle kalmaz, eril aktif, daha iyi, daha güçlü, daha arzu edilir ve dolayısıyla daha üstün olarak değerlendirilirken; dişil ise pasif, daha zayıf, daha az arzu edilen ve

³⁶ age.,194.

³⁷ Genevieve Lloyd, *Erkek Akıl: Batı Felsefesinde "Erkek" ve "Kadın"*, çev. Muttalip Özcan, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2015, s. 12.

³⁸ Jung, *İnsan ve Semboller*, s. 195.

dolayısıyla daha aşağı olanı imler. Başka bir deyişle eril ve dişil terimleri ve bu terimlere atfedilen nitelikler tarihsel ve toplumsal önyargıların izlerini taşır. Eril özellikler üstün, dişil özellikler ise daha aşağı görülür.³⁹

Ayşe'nin öyküsünde ortaya çıkan çatışma da, küçük kızın deneyimleri neticesinde benimsediği kalıpyargılardan ötürü, erkeklığın kadınlığa üstün olduğu düşüncesini içselleştirmesinden kaynaklanır. Erkek aklın normlarıyla mücadele edemeyeceğini düşünen Ayşe, erkleşerek özgürleşmeyi tercih etmektedir. Bu da hem kadınlar, hem de kendisinden daha güçsüz erkekler üzerinde kurmayı arzuladığı tahakkümün düşlerinde belirmesine yol açmaktadır. Küçük kızın bulduğu tek kaçış yolu, eril arketiplerle mücadele etmek yerine, onları taklit etmek ve karşı cinsin baskın konumunu benimseyerek yeniden üretmek olmuştur. Bu düşüncede, toplumsal kurumların baskısı altına alınan ve yeterli eğitim göremeyen kız çocuklarının, gelişim ve kurtuluş ümidi beslemelerine olanak tanıyacak en ufak destekten yoksun bırakılmaları etkili olur. Böylelikle kadınlığın pasif bir konum olduğu düşüncesi zihinlere nakşedilir.

Ömer Seyfettin'in kadın kahramanlarındaki erkeksi dönüşümü, Jungcu arketipler ekseninde okuyan çalışmalardan "Anima-Animus Kavramları Çerçevesinde Ömer Seyfettin'in *Yalnız Efe* Hikâyesinin Değerlendirilmesi"nde Yılmaz, yazarın "Yalnız Efe" adlı eserinde Kezban karakterinin vatan toprağını düşmandan koruyan bir kahramana dönüşümünü, toplumsal ve aşkın bir görevi yerine getirme arzusunun yansıması olarak yorumlamıştır.⁴⁰ Bu çalışma ise "Eleğimsağma"nın kahramanı Ayşe'nin, anima-animus kategorileri ile uyuşan ve çatışan yönlerini, söz konusu kavramsallaştırmayı eleştiren metinler doğrultusunda değerlendirecektir.

Erkek Giysileri Kuşanarak Erkek Akla Karşı Durmak: Kimlik Arayışı mı, Taklit mi?

Eleğimsağma'da okurun karşısına, hikâye kahramanı Ayşe'nin düşünde tecrübe ettiği cinsiyet değiştirme eyleminin amacına ilişkin iki temel soru çıkar. Ayşe, bedeninden duyduğu memnuniyetsizliği, başka bir deyişle, kendisine biyolojik olarak verilen bedensel özellikleri nedeniyle mi erkek olmayı düşlemektedir; bir kadın bedeninde, bir erkek gibi mi hissetmektedir? Yoksa Ayşe, kendisine dayatılan erkek egemen dünyanın kurallarına ancak

³⁹ Roslyn A. Karaban, "Jung's Concept of the Anima/Animus: Enlightening or Frightening?", *Pastoral Psychology*, 41 (1992), s. 42.

⁴⁰ Mehmet Yılmaz, "Anima-Animus Kavramları Çerçevesinde Ömer Seyfettin'in *Yalnız Efe* Hikâyesinin Değerlendirilmesi", *Turkish Studies*, 7/1 (2012), s. 2145-2153.

erkeksi bir güçle karşı koyabileceğini düşündüğü için mi erkek olmayı arzu eder?

İlk sorunun yanıtını, Ayşe'nin aynada izlediği bedeninden hoşnut görüldüğü, hatta kendini oldukça alımlı bulduğu sahnede aramak mümkündür. Ergenliğin eşiğindeki bir kız çocuğu olduğunu gösteren bedensel emarelerin hiçbirinden rahatsızlık duymayan Ayşe, gelişkin yapısı dolayısıyla edindiği gücün de farkındadır.

Gerinirken bütün bütün süzülen gözlerini, titreyen, gerilen ince dudaklarını, beyaz ve billur gerdanını sanki ilk defa görüyormuş gibi şaştı. "Ne güzelim ben, ayol..." diye güldü... Başını eğdi. Mavi aba terliklerinden boynunun görebildiği yerlerine kadar bütün vücudunu dikkatle süzdü. Gözlerini tekrar aynaya attı. Döndü. Saçlarını elleriyle dalgalandırdı. İşte daha on yaşında yokken koca bir kız gibi iri idi. İki gün evvel Zaimlerin düğününde öteki köylerden gelenler onu bu kadar büyümüş görünce hayrette kalmışlardı. Hem öyle kuvvetli idi ki... erkek akranlarını bir tutuşta kaldırıp yere çarpıyordu. Ona "Pehlivan Ayşe" derlerdi. Erkek çocuklar gibi ata binmesini, silah atmasını, güreşmesini, birdirbir, esir almaca oynamasını çok seviyordu.⁴¹

Ayşe'nin gündelik hayatında 'erkek oyunlarına' merak salması, onun kendi bedeninden ve biyolojik olarak verili cinsiyet özelliklerinden duyduğu rahatsızlığın bir sonucu olarak okunamaz. Zira Ayşe, cinsiyet kimliği ile çatışma içinde değildir, bedeninden memnundur. Ancak erkeklere özgü kabul edilen uğraşılardan da büyük keyif duymakta ve bunlardan ayrı kalmayı da acı verici bulmaktadır.

Hiç hoşlanmadığı huysuz bir ihtiyar olan Kurt Hoca'nın sözleri, küçük kız çocuğunun zihninde devamlı yankılanır: "Kız Ayşe, anana söyle, seni örtüye soksun. Artık senin açık dolaşman caiz değil."⁴² Bu nedenle Ayşe, kendini güzel bulmasına karşın, erkek olmanın daha avantajlı bir durum olduğuna kanaat getirir.

Karaban'a göre, erkekliğin kadınlıktan daha üstün bir konum sağladığı yargısı nedeniyle birçok kadın, animusunun kontrolü ele geçirmesine izin vererek daha erkeksi olmaya çalışır. Şayet erkeksi olan, 'üstün' olana karşılık geliyorsa, bu çaba kadınlar için sanıldığı kadar kötü bir şey olmayabilir. Ancak Jungcu yaklaşımda, kadında erkeksiliğin ön plana çıkışı, bir 'sapma' olarak nitelendirilmiştir.⁴³

"Eleğimsağma" da Ayşe, kadın olmanın, isteklerine gem vurmaktan başka bir sonucunu göremez. Kadın olmak, bez tezgâhının başında, yaşamının

⁴¹ Ömer Seyfettin, "Eleğimsağma", s. 500.

⁴² a.g.y., s. 500.

⁴³ Karaban, "Jung's Concept of the Anima/Animus...", s. 42.

sonuna dek mahpus kalmak anlamına gelir: “Ne güzeldi! Ama bu güzelliğin, bu gür saçların, bu kömür gözlerin, bu al yanakların onca hiç ehemmiyeti yoktu.”⁴⁴ Ayşe’nin fark ettiği şey, kendi dişil güzelliğidir. İç sesi ise ona bir kadın olarak yaşamanın, içinde doğduğu toplumdaki beyhudeliğini hatırlatır.

Okurun karşısına çıkan ikinci sorunun yanıtını ise Ayşe’nin düşlerinde aramak gerekir. Ayşe, “aynada seyrettiği kadın güzelliğiyle hayal ettiği erkek gücü arasında”⁴⁵ kalmıştır. Bu nedenle rüyalar, küçük kız çocuğunun bir erkeğe dönüştüğü, böylece eylemlerinin yadırganmadığı, ‘erkek işlerine’ dilediğince katıldığı bir dünya sunarlar.

İçini çekti:

–Ah erkek olsaydım...

dedi. Ah erkek olsaydı... Hemen alevlenen masum bir çocuk hayalinin mantıksız garabetleriyle düşünmeye başladı. Neler yapmayacaktı? Bir kere yalnız Bozkaya’nın değil, hatta bütün kazanın birinci pehlivanı olacaktı. Sonra... Meşhur bir efe... Ve mutlaka Zaimoğullarının küçük kızını alacaktı. Muharebelere girecek, göğsü nişanlarla dolacak, dağları aşacak, cesur köy delikanlılarının yaptıkları gibi haftalarca ayı avlarında dolaşacaktı.⁴⁶

Düşünde erkek kimliği edinen Ayşe, bir erkeğin hem bedensel gücüne; hem de toplumsal gücüne sahip olmuştur. Üstelik gerçek yaşamında bu gücün eziciliğinden mustarip olan Ayşe, madun konumundan fail konumuna geçerken tereddüt dahi etmemiştir. Bileğinin gücüne güvenmeyi, sesini yükseltmeyi, öfkelenmeyi erkekliğin başat birer sembolü gibi göstermeye başlamıştır bile:

Birdenbire hiddetlendi. İşte şimdi erkekti. Bu üzüm gözlü küçücük kızı kendi alacaktı. [...] Düşün evinin avlusuna girerken yeni yüze inmiş efeler gibi bir nara attı:

–Er olan meydanda!.. Açılın!..⁴⁷

Karşılarında duran bu güçlü delikanlının önünde herkes saygıyla eğilir, onu takdir eder. Küçük bir kız çocuğu iken sadece buluş çağına eriştiği, toplum adına cinsel bir tehlike simgesine dönüştüğü ve derhal cara girmesi gerektiği düşünülen Ayşe, düşlerinde güçlü bir erkek olduğu için iktidar elde etmiş, köy yerinde sözü sayılmıştır.

⁴⁴ Ömer Seyfettin, “Eleğimsağma”, s. 501.

⁴⁵ Hülya Argunşah, “Ömer Seyfettin’de Millî Kimliğin İnşasında Kadın,” *Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatında Kadın Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, ed. M. Fatih Köksal, Mücahit Kaçar ve Mevlüt İlhan, Ankara: KIBATEK Yayınları, 2017, s. 74.

⁴⁶ Ömer Seyfettin, “Eleğimsağma”, s. 501.

⁴⁷ age., s. 502.

Genç ve güçlü bir erkeğe dönüşen Ayşe, yaşlı ve huysuz Hoca Efendi'ye hükmetmeye başlar. Düşünde kazandığı güç neticesinde Ayşe, erkeklerin kadınlar üzerindeki yaptırım gücünden istifade ettiği gibi, öteki erkekler arasında da iktidar kazanmayı arzular. Çevresindekilere emreden, asık suratlı Kurt Hoca bile, Ayşe'nin karşısında elpençe divan durmaya başlar. Hoca'nın kendisini cara sokmak isteyen bir sofı olduğu için nefret nesnesi hâline getirilmesi anlaşılır bir durumdur. Ancak Ayşe, Gülsüm ile evlenen Muhtar'ın oğlu Hasan'ı da kuşağından yakalayıp havaya kaldırır. Hocaya "Boşa, diyorum, yoksa şimdi yere çarpar, beynini parçalarım" sözleriyle gözdağı verir. Güçlü bir erkek olarak, hemcinslerine de hükmetmeye başlar.

Güç ve otorite karşısında baskıya uğrayan Ayşe, eline geçtiği ilk fırsatta gücün göstergesi olarak şiddet uygulamaktadır. Bu da hikâyenin kendi içindeki bir tezadıdır. Ayşe'nin de toplumu değiştirmektense bir erkek gibi davranarak düzene ayak uydurduğu görülür. Kız çocuklarının ve kadınların neler çektiğini bildiği hâlde onları bu durumlarından kurtarmak için değişik yollar aramaktansa aynı baskıyı kendisi de yapmaktadır.⁴⁸

Argunşah'ın da vurguladığı gibi Ayşe'nin rüyasına, savaş, cesaret, pehlivanlık, efelik, avcılık ve güzel bir kadına sahip olmak gibi erkeklik imgeleri hâkimdir; ancak babası tarafından başına darbeler indirilerek uyandırılan Ayşe, "erkeklik imgeleriyle dolu rüyasından aşağılanarak dişiliğine döndürülür."⁴⁹ Ömer Seyfettin'in "Yalnız Efe" gibi animus arketipi ile ilişkilendirilen eserlerinde, kadının cinsel kimlik arayışından ziyade, sosyal yaşama ve millî davanın bir parçası olabilme arzusuna vurgu yapılır. "Eleğimsağma", küçük Ayşe'nin rüyasında simgelenen daha bireysel bir özgürlük arayışı gibi görünmekle birlikte, kadınların sosyal konumları açısından toplumsal mesajlar taşımaktadır. Nitekim Argunşah, hikâyenin "19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren devam eden kadınların sosyal hayata katılımlarının ve savaşın kadınların bu yolculuklarına kattığı ivmenin sonuçları üzerinden" yazıldığını ve eserin "kadına yönelik taassup fikrinin eleştirisi ve eğitim yoluyla sosyal hayata katılımlarının teşviğiyle ilgili bir örtük anlam" taşıdığını ifade etmektedir.⁵⁰

Erkekliğin bir güç göstergesi sayılmasından, toplumsal cinsiyet kalıp yargılarında erkeklerin her daim güç olgusuyla birlikte anılmalarından, güçlü ve kuvvetli olmanın, savaşmanın, avlanmanın erkeğin en belirgin özellikleri

⁴⁸ Mahmut Bektaş ve Yaşar Barut, "Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Ömer Seyfettin'in Eleğimsağma Hikâyesinin İncelenmesi", *Disiplinlerarası Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 3/6 (2019), s. 121.

⁴⁹ Argunşah, "Ömer Seyfettin'de Millî Kimliğin...", s. 74.

⁵⁰ agm., s. 74.

sayılmasından dolayı Ayşe, düşlerinde gücünü ve kuvvetini vurgulayacak eylemlerde bulunmayı arzular.⁵¹ Gülsüm köyün en beğenilen genç kızı olduğuna göre, onunla evlenmek; onu 'almak', Ayşe'nin iktidarının pekişmesinden başka bir anlam taşımaz. Üstelik ona erişmek için, düşlerde dahi erkek olma şartı koşulur; başka bir deyişle, Ayşe'nin hayalleri de heteronormatif yapıyı doğrulamakta, cinsel kimlik arayışına yönelik öteki yorumlara kapıyı kapatmaktadır. Bu nedenle Ayşe'nin fantastik düşü, okura Jungcu animusunun belirmesinden daha fazlasını sunmamaktadır. Ayşe'nin rüyası fantastik bir sahne ile sona erer. Düşsel imgelerle gerçek hayatta küçük kızın özgürlüğünü engelleyen unsurlar iç içe geçer. Bunlar arasında en belirgin öfke nesnesi olan Kurt Hoca bir türlü ele geçirilemez. Kalabaklıklar, ellerinde kara carlarla Ayşe'nin üzerine yürümektedir. "Ve hepsinin ellerinde kalın, siyah carlar, kırmızı peştemallar, onu örtmek, örtüler altında boğmak için üzerine hücum ediyorlardı."⁵² Cara girmek, Ayşe'nin en büyük korkusu hâline gelmiştir, zira bu örtü, çocukluk yaşamından kadınlığa geçişini simgeler, onu erkeklerin arasına özgürce karıştığı çocuk dünyasından çekip çıkarır. Ayşe "kadınlıkla tutsaklığı, erkeklikle aşkınlığı" örtüştürmektedir.⁵³ "Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Ömer Seyfettin'in *Eleğimsağma* Hikâyesinin İncelenmesi" başlıklı çalışmalarında küçük kızın semboller dünyasını toplumsal cinsiyet kalıpyargıları çerçevesinde okuyan Bektaş ve Barut'a göre bu örtüşmenin temelinde, kadınların toplumsal konumları dolayısıyla karşılaştığı sorunlar ve engeller yatmaktadır. Hikâye bağlamında kadınlara biçilen roller, onları kısıtlayıcı ve erkeklere bağımlı hâle getiren eylemlerden ibarettir:

1. Ev işlerini yapmak
2. Belli bir yaşa geldiğinde kapanmak
3. Ev işlerinin yanında aile bütçesine katkı sağlamak amacıyla evde tezgâh başında ürünler üretmek
4. Hayatını bir ev ve komşular arasında dar bir çerçeve içinde geçirmek
5. Evleneceği kişiyi seçmek bir tarafa ailenin uygun gördüğü birisiyle evlenmek
6. Hayatı sürekli kontrol altında [tutulmak]
7. Yanlış ve olumsuz davranışta bulunduğu fiilî ve sözlü şiddete uğramak
8. Özgür ve istediği şekilde hareket edememek.⁵⁴

Bektaş ve Barut, "Eleğimsağma" da yansımasını bulduğu şekliyle, kadınlar ve erkekler arasındaki rol dağılımında göze çarpan eşitsizliklere değinirler. Buna göre kadınlara ev içi, erkeklere ev dışı işlerle uğraşmak düşer; kadınlar dokuma tezgâhı başında çeşitli ürünler üretirken, üretilen mallar erkekler

⁵¹ Bektaş ve Barut, "Toplumsal Cinsiyet Bağlamında...", s. 118.

⁵² Ömer Seyfettin, "Eleğimsağma", s. 506.

⁵³ Argunşah, "Ömer Seyfettin'de Millî Kimliğin...", s. 74.

⁵⁴ Bektaş ve Barut, "Toplumsal Cinsiyet Bağlamında...", s. 119.

tarafından pazarlanır; kadınların hayatlarını dar bir çerçevede geçirmeleri beklenirken, erkekler hayatlarını ev dışında farklı mekânlarda geçirebilirler; kadınların eş seçiminde bulunamamalarına karşın, erkekler eşlerini kendileri seçebilirler; kadınların belli bir yaşa geldiklerinde kapanması beklenirken, erkekler herhangi bir baskı altında bırakılmazlar; kadınların aksine erkekler özgürce hareket edebilirler; kadınlar fiilî ve sözlü şiddete uğrarken, erkekler ata binmek, ava çıkmak gibi uğraşlar edinebilirler; kadınlar her zaman kontrol altında tutulurken, erkekler silah edinmek ve kullanmakta da serbesttirler; kadınlar, erkeklerin çizdiği sınırlılıklar içinde yaşamaya mecbur edilirken, erkeklere savaflara katılmak ve kahramanlıklar göstermek düşer.⁵⁵

Kadına ve erkeğe biçilen tarihsel ve toplumsal roller bağlamında "Eleğimsağma"da animus, ona yöneltilen eleştirilerle birlikte işlenir. Ayşe'nin cinsiyet dönüşümüne ilişkin bir inanıştan beslenen hayal gücü, kendisini güçlü ve muktedir bir erkek kimliğinde düşlemesini sağlar. Oysa özgürlük arayışında ancak bir durak olması beklenen erkeklik, kendisini hegemonik cinsiyet ilişkilerinin zirvesine taşıyarak hem kadınlar, hem de erkekler üzerinde güç kullanmasına yol açar. Böylece kadınlığın daha önceki yaşamda tecrübe edilen ve mustarip olunan edilgin konumu pekiştirilir.

"Jung'un Feminist Eleştirisi"nde [A Feminist Critique of Jung] Goldenberg, Jung'un dişil olanı kavrayış tarzını, açıkça cinsiyetçi olarak tanımlar. Öte yandan onun kategorilerinin feminist bir eleştirisini zorunlu kabul eder ve anima ve animus modelinin kadınlar aleyhine kurduğu eşitsizliğin mercek altına alınması gerektiğini ileri sürer. Bu arketipler, Jung'a yakın çevrelerce hiçbir zaman sorgulanmadığı gibi, özgürleştirici kavramlar oldukları gerekçesiyle takdir bile edilmişlerdir. Bu bakımdan, Jung'un animus fikrini hiçbir zaman anima ile aynı ölçüde geliştirmemiş olması şaşırtıcı değildir. Goldenberg'e göre anima ve animus modeli, kadınlardan ziyade erkekler açısından faydalıdır. Anima ve animus teorisi cinsiyetlerin bütünleşmesine değil, daha çok ayrışmasına yol açmaktadır. Goldenberg, erile ve dişile ilişkin stereotiplerle işleyen ve bunların sürekliliğini temin eden bu arketiplerin feminist akademisyenlerce incelenmesini, cinsiyetçilikle yüzleşmek bakımından zaruri kabul eder.⁵⁶

"Eleğimsağma", bilinçdışı tarafından kendiliğinden üretilen ve kolektif belleğin bir bileşeni olan ilkel imgelerin, arketiplerin cinsiyetçi doğasına ilişkin sorgulamaları öngören bir eser olarak okunabilir. Zira hikâye arketipsel sembolizmi hem kullanmış, hem de onu eleştirmiştir. Erkeğe

⁵⁵ agy., s. 119.

⁵⁶ Naomi R. Goldenberg, "A Feminist Critique of Jung", *Signs* 2/2 (1976), s. 447-448.

atfedilen cinsiyet temelli rol kalıp yargıları, kadınlara daha özgür bir dünyanın kapılarını aralamayı vadediyorsa, bunların kadınlar tarafından taklit edilmesi anlaşılabilir bir durumdur. Oysa Ayşe'nin öyküsünde örneklendiği üzere, bu rollerin taklidi, söz konusu kalıpları kırarak özgürleşmekten ziyade, onların sürekliliğini sağlayacak ve hegemonik ilişkilerde tutsak edildiği konumun bir üst basamağına tırmanmayı başaran kişide iktidar zehirlenmesine yol açacaktır. Böylece kadınlığa atfedilen edilgin rollerin dönüştürülmesi ihtimali tamamen ortadan kalkacaktır. Bu yönüyle "Eleğimsağma", toplumsal cinsiyet duyarlı araştırmaların önerdiği eleştirel düşünme biçiminin erken dönem örnekleri arasında yer almaktadır.

Sonuç

Toplumsal cinsiyet tartışmalarının erken dönem yansımaları, öncelikle toplumun aynası olan edebî eserlerde ortaya çıkmıştır. Beden ve cinsiyet kuramlarının temelleri, kurmaca eserler yoluyla oluşturulmuş, okurun bunları somut örnekler üzerinden tartışabileceği bir zemin hazırlanmıştır. Toplum gözeleme ve bütünlüklü düşünebilme kapasiteleri sayesinde edebiyatçılar, edebiyat sanatına atfedilemeyeceği kabul edilen ve onu romantik ilkelere hapseden bakış açılarının ötesine geçmiş, ilerleyen on yıllarda sistematik bir biçime kavuşturularak bilim dünyasına kazandırılacak kuramlara öncülük etmişlerdir.

Ömer Seyfettin'in "Eleğimsağma"sı, hem Jungçu bakışla okunmaya müsaittir; hem de onun eleştirisini içerir. Yazar Jungçu kategorileri, bugün adlandırıldığı biçimiyle eril hegemonyaya bir direniş biçimi olarak okur; ancak bu kaçışın çelişkili yönlerini de tenkit eder. Çağının ilerisinde bir aydın olan Ömer Seyfettin, henüz teorik düzeyde tanımlanmamış kavramların pratikteki yansımalarını kurmaca bir eser üzerinden sunar. Freud ve öğrencisi Jung gibi psikanalistlerin kadının toplumdaki ikincil konumunu pekiştiren kategorileri, bilim dünyasında uzun zaman güçlü birer referans olarak kabul edilmiş; ancak ilerleyen dönemlerde toplumsal cinsiyet duyarlı düşünürlerce yanlışlanmıştır. "Eleğimsağma"da bu görüşler, yazarın 'kadınlık durumunun' yol açtığı engel ve kayıpları göz ardı etmeyen bakış açısıyla tenkit edilmiştir.

Bu noktada, yazarın Jung'u okuduğu ya da söz konusu arketipleri bilinçli olarak uyarladığı kastedilmemektedir; iki düşünce biçimini birbirine bağlayan daha tali yollar mevcuttur.⁵⁷ Ömer Seyfettin, bilimsel düşüncenin geliştiği, psikoloji biliminin ve halkbilimi araştırmalarının bağımsızlık kazanarak yaygınlaştığı devre uyum sağlamaya çalışan, modernleşmekte olan bir milletin mensubudur. Bu nedenle gündemdeki disiplinlerarası kavram ve tartışmalardan habersiz olması mümkün değildir. Ancak çağının ilerisine uzanan entelektüel mantık yürütme yeteneğinden dolayı, devrin genel geçer kabullerini aşabilmiş, popüler bilimsel söylemlerin gelecekte yol açabileceği çatışmaları da öngörebilmiştir. Bu nedenle kolektif bilinçaltına ilişkin yansımaları işlemekle beraber; ona karşı eleştirel bir tavır takınmıştır.

Bugün edebiyat teorisinde psikanalizin klasik metinlerine sıklıkla başvurulmaya devam edilmektedir. Ancak bu bakış açısına yönelik feminist

⁵⁷ "Eleğimsağma"nın 1917 yılında yayımlanmasına karşılık Jung'un, kendi tanımladığı biçimiyle arketip terimini ilk kez 1919 yılında yayımlanan "İçgüdü ve Bilinçdışı" [Instinct and the Unconscious] adlı makalesinde kullandığı unutulmamalıdır.

kuramların imbiğinden geçirilen eleştirel bir literatürün varlığı da söz konusudur. Bu bağlamda “Eleğimsağma”, erkek aklın ürünü olan arketipsel sembolizmin, ana karakterin amacına uyan ilkelerini devşirmek yerine, onu eleştirerek aşmış; bunu pozitivist ‘büyük anlatılar’ yerine halk inanışlarından ilham alan oldukça yalın bir üslup ve mantıksal işleyiş yoluyla gerçekleştirmeyi başarmıştır.

Freudcu ya da Jungcu metot edebiyat biliminin bir parçasına dönüşmüş ve başlıca inceleme kuramları arasında yer edinmiş olsa da, günümüzde bunları verili kabul ederek eleştiriye tabi tutmadan uyarlamanın imkân ve kısıtlılıkları üzerine yeniden düşünmek gerekir. Yalın eseri “Eleğimsağma”da Ömer Seyfettin, bunu bizlerden yüz üç yıl önce başarmış ve yolu açmış görünmektedir.

Kaynakça

- Afanasyev, Aleksandr Nikolayeviç. *Narodnyye poetičeskiye predstavleniya radugi*. Voronej: Tip. V. Gol'dşteyna, 1865.
- Argunşah, Hülya. "Ömer Seyfettin'de Millî Kimliğin İnşasında Kadın". *Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatında Kadın Sempozyumu Bildiriler Kitabı*. ed. M. Fatih Köksal, Mücahit Kaçar ve Mevlüt İlhan. Ankara: KIBATEK Yayınları, 2017: 55-79.
- Bektaş, Mahmut ve Yaşar Barut. "Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Ömer Seyfettin'in Eleğimsağma Hikâyesinin İncelenmesi". *Disiplinlerarası Eğitim Araştırmaları Dergisi*. 3, 6 (2019): 116-126.
- Butler, Judith. *Cinsiyet Belası: Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi*. çev. Başak Ertür. İstanbul: Metis Yayınları, 2012.
- Çetin, Nagihan ve Yaşar Kalafat. "Bodrum Çevresi Örnekleri ile Halk İnançlarında Gök Kuşağı İnanıcının Mitolojik Boyutu". *İzmir Araştırmaları Dergisi*. 1 (2015): 27-36.
- Çobanoğlu, Özkul. "Türk Halk Kültürü ve Mitoloji". *Türk Edebiyatının Mitolojik Kaynakları*. ed. Ömür Ceylan ve Adem Koç, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2019: 90-121.
- Çobanoğlu, Özkul. *Türk Halk Kültüründe Memoratlar ve Halk İnançları*. Ankara: Akçağ Yayınları: 2003.
- Dobrovolskaya, Varvara Yevgen'yevna. "Ambivalentnaya priroda radugi v pover'yah Tsentral'noy Rossii". *Etnolingvistyka* [Problemy Jezyka I kultury, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej]. 21 (2011): 205-216.
- Eliade, Mircea. "Introduction. Australian Religions: An Introduction. Part II." *History of Religions*. 6, 3 (1967): 208-235.
- Eliade, Mircea. *Mitlerin Özellikleri*. çev. Sema Rifat. İstanbul: Om Yayınevi, 2001.
- Eliade, Mircea. *Şamanizm*. çev. İsmet Birkan. Ankara: İmge Kitabevi. 1999.
- Erhat, Azra. *Mitoloji Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabeviç, 2009.
- Eşmeli, İsmet. "Dinler Tarihi Açısından Gök Cisimleri ve Tabiatla İlgili İnanış ve Uygulamalar (Muğla-Yatağan Örneği)". *Dinî Araştırmalar*, 17, 45 (2014): 195-208.
- Goldenberg, Naomi R. "A Feminist Critique of Jung". *Signs* 2, 2 (1976): 443-449.
- Grimes, Heilan Yvette. *The Norse Myths*. Boston: Hollow Earth Publishing, 2010.
- Jung, Carl Gustav. *Dört Arketip*. çev. Zehra Aksu Yılmaz. İstanbul: Metis Yayınları, 2005.
- Jung, Carl Gustav. *İnsan ve Semboller*. çev. Ali Nahit Babaoğlu. İstanbul: Okuyan Us Yayınları, 2009.
- Kalafat, Şermin. "Kültürel Bellek Metaforu Olarak Derleme Sözlüğü'ndeki Gökkuşağı Adları". *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*. 9/16, (2018): 1143-1166.
- Kaplan, Zehra. "'Eleğimsağma'da Toplumsal Baskı Mekanizmaları ve Erilliği Arzulayan İronik Bir Kahraman 'Ayşe'". *Sonsuza Uzanan Ses: Ömer Seyfettin*. ed. Hülya Argunşah, Abdullah Şengül ve Murat Gür. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2020: 562-572.
- Karaban, Roslyn A. "Jung's Concept of the Anima/Animus: Enlightening or Frightening?". *Pastoral Psychology*, 41 (1992): 39-44.
- Levkievskaya, Yelena Yevgen'yevna. *Mifi russkogo naroda*. Moskva: Astrel', 2000.
- Lloyd, Genevieve. *Erkek Akıl: Batı Felsefesinde "Erkek" ve "Kadın"*. çev. Muttalip Özcan. İstanbul: Ayrintı Yayınları, 2015.
- Nar, Mehmet Şükrü. "Günümüz Toplumunda Mitler: Anadolu Efsaneleri Üzerine Genel Bir Değerlendirme". *Folklor/Edebiyat*. 20, 79 2014: 55-77.
- Oakley, Ann. *Sex, Gender and Society*. Farnham: Ashgate, 2015.
- Ömer Seyfettin. "Eleğimsağma," *İçinde Bütün Eserleri Hikâyeler 1*. Haz. Hülya Argunşah, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2020: 500-508.

- Raymond, L. Lee ve Alistair, B. Fraser. *The Rainbow Bridge: Rainbows in Art, Myth, and Science*. Bellingham: Penn State University Press, 2001.
- Roberts, Jeremy. *Japanese Mythology A to Z*. New York: Chelsea House Publications, 2009.
- Şenesen, İsmail. "Adana Halk Kültüründe Gökyüzü İlgili Halk İnanışları Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme". *Asia Minor Studies*. 5, 9 (2017): 64-92.
- Tolstoy, Nikita İl'ıç. "İz geografii slavyanskikh slov, 'Raduga'". *Obşçeslavyanskiy lingvistiçeskiy atlas*. Red. R. İ. Avanesov. Moskva: Nauka, 1976: 22-76.
- Turan, Fatma Ahsen. "Orta Asya'dan Anadolu'ya Mitik Yolculukta Tabiat Olayları". *Millî Folklor*. 90 (2011): 49-59.
- Türk Dil Kurumu, *Güncel Türkçe Sözlük*, <https://sozluk.gov.tr/> (20.09.2020).
- Yılmaz, Mehmet. "Anima-Animus Kavramları Çerçevesinde Ömer Seyfettin'in *Yalnız Efe* Hikâyesinin Değerlendirilmesi". *Turkish Studies*. 7, 1 (2012): 2145-2153.